

1. Inimõiguste kriitiline uurimine

Metodoloogia kriitiline mõtestamine aitab analüüsida, kuidas mõjutavad inimõiguste uurimisel tehtud teoreetiliste lähenemisviiside valikud seda, mida on võimalik uurimise käigus ja selle tulemusena näha ja kuulda ning millist maailma aidata teadusega (taas)luua.¹ Metodoloogia viitab nendele teoreetilistele lähtekohtadele, mis mõjutavad seda, milliseid võtteid ja kuidas uurimistöö tegemisel rakendatakse.² Metodoloogilised arusaamad juhatavad tööd läbi viima: need annavad orientiirid, kuidas mõtestada teadmusloome poliitikat (*politics of knowledge production*). See tähendab, et viis, kuidas teadmisi luuakse, sõltub sotsiaalsest ruumist ja valitsevatest tavadest, kuidas teadust mõtestada ja teha (teadlasi mõjutab keskkond, kus nad toimetavad, ja nende privileegid).³

1.1. Kelle teadmine loeb?

Inimõiguste kriitilise uurimise korral on vaja, et teadlane-uuriija teadvustaks endale, et teadusetegemine ja võim otsustada, mis üldse on teadus (sh millised küsimused on piisavalt olulised), on pikka aega kuulunud teatud kindla rühma inimeste kätte (enamjaolt globaalses põhjas elavad valged privilegeeritud mehed), ning et teadusetegemist mõjutab endiselt sooline ja rassiline ebavõrdsus.⁴ Seega peaks iga teadustöö (uuring) algama küsimusega: kelle teadmised on selle probleemi uurimisel olulised? Ühtlasi tuleb püüda mõista, kuidas uuritavast probleemist arusaamise viis on tugevalt seotud sellega, kelle teadmised on uuringus väärtustatud ja sellesse kaasatud ning kuidas seda on tehtud. Näiteks on Ayça Çubukçu uurinud, kuidas tekkis ja tegutses rahvusvaheline Iraagi tribunal (*World Tribunal on Iraq*).⁵ Çubukçu raamistab oma teadustöö imperialismi- ja sõjavastasuse ning solidaarsusega, toob välja, et ta ei osale selles mitte ainult etnograafist uurijana, vaid ka aktivistina, ning kinnitab valmidust tõlgendada rahvusvahelist õiglust koos aktivistidega, et arutleda Iraagi tegevusse sekkumise õigsuse üle ja seda hinnata.⁶ Niisiis otsustas Çubukçu läheneda teemale kriitiliselt, pannes suurt rõhku eri häälte, eelkõige seni ebaoluliseks peetud häälte aktiivsele kuulamisele. Kriitilise kaasava uurimistöö lähtekohti avame põhjalikumalt allpool, aga olgu siinkohal märgitud, et see lähenemine asetub laiemasse konteksti, mis käsitleb aktivist-teadlase (*activist-scholar*) eri rollide põimumist, ehk toetub arusaamale,

mille järgi peaks uurimistöö aitama aktiivselt kaasa ühiskonnas positiivse muutuse ellukutsumisele.[7](#)

Kriitiline metodoloogia aitab näha, kuidas kasutatav meetod mõjutab teadmiste kujunemist ja poliitikat, luues võimaluse näha teatud probleeme teatud kindlal viisil ja sestap ka teatud maailmu, narratiive. Näiteks selgitab Judith Butler, et sõjakonflikti kontekstis, kus varasemates tõlgendusraamides (sotsiaalsed ja poliitilised tähendused ja normid) on inimeste elusid järjepanu ebavõrdselt käsitletud – elud on leinatavad (*grievable*) isemoodi, s.t väärtustatud erinevalt –, on oluline aru saada, et viis, kuidas me sõjast räägime (nt sõjafotograafia) ja seda kujutame, mõjutab otseselt seda, kuidas me mõjutatud inimeslusesse suhtume ja kas need lähevad korda. Sestap ütleb Butler, et sõjafotograafia kui sõja kujutamise meetod ja vahend ei ole sugugi neutraalne. Rääkides liitlasvägede Iraaki tungimisest 2003. aasta märtsis, toob Butler välja, et kuna ajakirjanikud toimetasid sõjaväe läheduses (*embedded reporting*), oli nende vaateväli oluliselt piiratud. Sellega seob Butler väga hästi kokku kaks asjaolu: oluline on aru saada, millised kontseptuaalsed ja visuaalsed raamid on uurimistööle seatud ning kuidas me ise teatud probleemidele läheneme ja kas see on eetiline.[8](#) Nii võib mõelda, et sõjakonflikti korral statistika eelistamine inimeste kogemuslugudele mõjutab seda, kas need inimeslud lähevad korda või mitte.

Hea näide on seegi, kuidas on uuritud okupatsiooniaja vägivalda Eestis. Nimelt, seda on tehtud laias laastus ilma kriitilist sooperspektiivi kaasamata, kuigi näiteks feministlikud uurimismeetodid võimaldaksid näha just seda, mida kogesid ainult või pigem naised.[9](#) Leena Kurvet-Käosaar ja Tiina Kirss on juhtinud tähelepanu asjaolule, et okupatsiooni ja sõja kontekstis valitseb seksuaalvägivalla, vägistamise ja seksuaalsuse teema ümber vaikus.[10](#) Vägivald ja okupatsiooni kogemine olid soospetsiifilised kogemused, isesugused nii naiste kui ka meeste jaoks. Näiteks massiküüditamistel eraldati naised ja lapsed meestest: naised koos lastega saadeti Siberisse, paljud mehed saadeti aga vangilaagritesse või lihtsalt tapeti.[11](#) Veel enam, kui naiste käest on nende kogemuse kohta küsitud, on nad toonud välja soolise identiteediga seotud kehalisi kogemusi, näiteks massiküüditamise ohver Milja Tamm rääkis, kuidas Siberis lakkas paljudel naistel menstruatsioon. Sooperspektiiv lubaks enam analüüsida ka seda, kuidas paljud pered pidid pärast Siberist naasmist hakkama saama meessoost pereliikmete vägivalla, alkoholismi ja suitsiidsusega.[12](#)

Teadusliku uuringu mõju peitub seega muu hulgas otsustes, kuidas hakatakse probleemi uurima ning kas tehtud valikute ja uurimistöö kui protsessi üle pidevalt reflekteeritakse. Kriitilistel metodoloogiatel on raputav (*disruptive*) potentsiaal: nad ei raputa pelgalt meie teadmisi, vaid neil on võime ka meid endid poliitiliselt raputada.¹³ Selline metodoloogiline raputus (viis, kuidas meie metodoloogia on poliitiline) saavutatakse väärtustades ja eelistades „ootamatute, allasurutud, unustatud ja marginaliseeritud sündmuste, toimijate ja asjade positsioonitundlikke nägemusi“¹⁴. Näiteks Cynthia Enloe terminit *feministlik uudishimu* (*feminist curiosity*) võib käsitleda, kui sellise metodoloogilise võtte tähistajana, millel on raputav potentsiaal, sest see tõstatab küsimuse: kelle teadmised moodustavad universaalse kategooria ehk kelle kogemustele toetudes me väidame end midagi teadvat (*knowledge claims*) ja miks just need teadmised on tähtsad?¹⁵ Alustades analüüsi feministlikku uudishimu praktiseerides, toob ta esile naiste teadmised ja soospekti laiemalt ning see mõjub raputavalt, sest arusaam probleemist muutub drastiliselt.

1.2. Millised teoreetilised raamid on vajalikud inimõiguste kriitiliseks uurimiseks?

Arlene B. Tickner on märkinud, kuidas nn globaalset põhja (*Global North*) on hakatud pidama teadusliku teooria esmaseks tootjaks ja nn globaalset lõunat (*Global South*) on käsitletud andmete allikana või parimal juhul kohaliku ekspertiisi pakkujana, kusjuures tõlgendamine – teooria loomise otsustav etapp – toimub põhjas, kus teadmisi luuakse ja levitatakse, et neid saaks tarbida kogu maailmas.¹⁶ Tickneri sedastus näitab, kuivõrd vajalik on mõista teadmusloome protsessi poliitikat: kes ja mil viisil saab teoretiseerida või tõlgendada ja kelle teadmisi nähakse millegi enama kui „tooreste andmetena“, mis vajavad „teatud silmapaari“, ütlemaks, et need on tarbimiseks valmis.¹⁷ Sestap on probleemipüstituse juures olulisel kohal teoreetilised raamid, mis aitavad uurijal näha probleemi teatud viisil. Kuigi aktsepteeritakse, et teooriad teatud moel, nagu Jenny Edkins väidab, loovad maailma, kiputakse tihtipeale eeldama, et „probleemid“ lihtsalt eksisteerivad maailmas.¹⁸ Eelkõige tahab Edkins tähelepanu juhtida sellele, et meie teoreetiline raamistik mõjutab otseselt seda, kuidas me probleeme defineerime.

Selles alapeatükis vaatame täpsemalt, millised raamid peaksid inimõiguste uurimisega lahutamatuult seotud olema, kuid lõplikku retsepti anda ei saa, sest nagu Sally Haslanger on märkinud, toetuvad mitmed kriitilised teooriad ühiskondlikele liikumistele, mistõttu teooria ja praktika pidevalt muutuvad, arenevad.¹⁹

Inimõiguste uurimine peaks põhinema sellistel kriitilistel lähenemisviisidel, mille korral analüüs lähtub vähemalt järgmistest pidepunktidest: interseksionaalsus, relatsioonilisus ja dekolonialism.

Põhjus, miks võiks lähtuda mitmest kriitilisest teooriast, seisneb selles, et eri teooriad võimaldavad käsitleda erisuguseid ebaõigluse vorme ja neid paremini välja joonistada (eriti tervitatav on, kui uurija suudab neid lähenemisviise omavahel põimida). Kriitiliste teooriate lähtekohti võib mõtestada mitmeti, alljärgnevalt toetume me Sally Haslangeri definitsioonile. Inspireerituna Nancy Fraserist, leiab ta: „Kriitiline ühiskonnateoreetik on tihedalt seotud ühiskondliku liikumisega. [...] Ma olen osake ühiskondlikust liikumisest, mis on pühendunud feminismi edendamisele ja rassismivastasusele ning püüab seeläbi saavutada sotsiaalset õiglust. [...] Seega on minu filosoofilised küsimused: mida vajab liikumine, et teha edusamme; millised on meie ees olevad väljakutsed; [...] kuidas me mõistame neid küsimusi nende inimeste vaatenurgast, kes võitlevad sotsiaalse õigluse eest?“[20](#) . Kriitiliste teooriate teravik ei ole suunatud mitte ainult kontekstispetsiifilisusele ja positsioneeritusele (s.t sellele, millised teooriad ja miks aitavad uurijal vaadeldavat probleemi mõtestada ja kuidas tema (võimu)positsioon teda ja ühtlasi tema uurimistööd mõjutab), vaid ka selgelt väärtuste- ning koostööpõhisele toimetamisele (s.t uurija on kantud sotsiaalsest õiglusest, väärtustab uuringus osalejate teadmisi ja võimaluse korral teeb nendega koostööd).

Näiteks feministlike uurimismeetodite fokuseeritus episteemilisele võrdsusele paneb proovile teadlase võime olla läbipaistev ja kriitiline enda tõlgenduste taga peituvate väärtushinnangute ja uskumuste ning tõlgenduste hierarhia suhtes (s.t kuidas võetakse arvesse uurimuses osalejate tõlgendusi), vähendab lõhet teadlase ja uurimuses osaleja vahel ning võimaldab näha seda, mis on neid mõlemaid mõjutanud ja kujundanud.[21](#) Refleksiivse feministliku uurimuse (*reflexive feminist research*) korral tuleb teadlasel tuua täies mahus esile tema enda ja uuringus osalejate vaheline kommunikatsioon, nii et töö ei keskenduks mitte ainult sellele, mida on avastatud, vaid ka sellele, kuidas see on avastatud.[22](#) Kui teadustöö on refleksiivne ning suhet uurimuses osalejaga kajastatakse koostöö kaudu, võib see edendada kaasatust ja osalejaid võimendada. Kim Etheringtoni sõnul on sel viisil võimalik vähendada lõhet teadlase ja uuringus osaleja, teadja ja teadmise vahel. Nähes osalejatega lävimises eeskätt võimalust kuulata ja koostööd teha, on võimalik soodustada nende jõustamist, kaasatust ja tegutsemisvõimet.[23](#) Etherington selgitab, kuidas asesõna „mina“ kasutades kaob „anonüümse kolmanda isiku“

pakutav turvalisus ning see sunnib teadlast oma seisukohtade eest vastutama.[24](#) Feministlike lähenemisviiside ja meetodika olulisus seisneb selles, et uuringute demokratiseerimine osalus- ja koostöömeetodite kaudu on seatud uurimistöö keskmesse, sealjuures kriitiliselt hinnates, kuidas toimivad võimusuhted konkreetsetes kontekstis ja mida see uuringu jaoks tähendab.

Alljärgnevalt peatume kolmel pidepunktil, mis tõstavad fookusesse kriitilised mõttekohad, mis otseselt mõjutavad seda, kuidas uurimistööd läbi viiakse. Interseksionaalsus (*intersectionality*)[25](#) võimaldab kriitiliselt ja kontekstispetsiifiliselt hinnata, kuidas inimese identiteedi markerid – seksuaalne ja sooline identiteet, nahavärv, vanus, klass, rahvus, usk, geopoliitiline asukoht jms – mõjutavad tema elu kõiki aspekte. Interseksionaalsus võimaldab nüansseeritumalt käsitleda eri inimeste olukordi, kogemusi (*lived experience*), seda, kuidas kogetav ebaõiglus ja rõhumine on seotud nende identiteediga. Farhana Sultana on uurinud, kuidas erisuguses olukorras olevad mehed ja naised seisavad silmitsi erisuguste ebaõigluse vormidega, mida omakorda mõjutab omavahel seotud ebavõrdsuste keerukas süsteem.[26](#)

Relatsioonilisus tähendab, et uuringus osalejaid ega uurimisprobleeme ei käsitleta nõõ vaakumis ega eraldiseisvatena, vaid püütakse näha nende põimumist (*entanglement*) ümbritsevaga ja nendevaheliste suhete kompleksust. See tähendab, et uurija ei ole uuringus osalejaga mitte ainult tihedasti seotud, vaid püüab ka erisuguste suhete/suhetuse (*relations/relationality*) kaudu paremini välja tuua, kuidas erisugused struktuurid, toimijad ja teadmised on ühiskonnas põimunud.[27](#) Näiteks vaadates vägivalda juurpõhjust, ei piirduta relatsioonilise lähenemisviisi korral üksnes füüsilise vägivaldaga, vaid tuuakse välja ühenduskohad erisuguste vägivalda vormidega, osutades sealjuures nii strukturesele kui ka episteemilisele vägivaldale. Sellisel viisil teadustööle lähenemine on vajalik, sest ainult nii suudame haarata maailma mitmekesisust, kompleksust ja läbipõimitust (*interconnectedness*).

Dekoloniaalse lähenemise (*decolonial approach*) korral on uurimistöö keskmes teadmusloome ehk valmisolek järjepidevalt endalt küsida, kuidas luuakse teadmisi maailma kohta, kus episteemilised ja materiaalsed ebavõrdsuse vormid on suuresti kujundanud seda, kuidas ühest või teisest probleemidest aru saadakse, ning seda, kellel on võimalik selles protsessis osaline olla. Teisisõnu, see lähenemine nõuab uurijalt pidevat reflekteerimist: kelle teadmiste ja miks uurimistöö tegemisel toetutakse ning kelle teadmisi väärtustatakse.[28](#) Minnes tagasi selle alapeatüki

avamõtte juurde, milles tõime välja globaalse põhja ja lõuna ebavõrdsuse selles protsessis, on nende küsimuste olulisus selge. Dekoloniaalne lähenemine toob esile ümbritseva konteksti kaalukuse: nii mineviku rõhuvad süsteemid, mis on jätnud oma jälje teadmusloomele ja teadustöös kasutatavatele analüütilistele raamistikele (ehk kellel on olnud võimalik teadmusloome protsessist osa võtta), kui ka praegused ebavõrdsuse vormid mõjutavad seda, mida ja kuidas on võimalik maailmas näha. Näite toome selle peatüki ühe autori, Birgit Poopuu kogemusest osalemisel julgeolekut puudutavate teadmiste loomise õpikojas, kus osa kohalolnuid pidas enesestmõistetavaks, et NATO peakontoris töötavate ametnike arusaam julgeolekust on n-ö julgeoleku ekspertiis, samal ajal Süüria aktivistide teadmine Süüria revolutsioonist tekitas küsimusi nende teadmiste kallutatusest. Sellest johtuvalt, nagu märgib Olivia Rutazibwa, võiks teadlasel olla kohustus läheneda uurimistööle antikolonialistlikult: meie, „kes me oleme [teadmusloome] hegemoonilises keskmes“, võiksime olla valmis tegema ruumi teistsugustele teadmistele ning olla avatud, laskmaks teistel ekspertiisi, käibelolevaid kategooriaid ja süsteemsust (*rigour*) ümber mõtestada.[29](#)

Üks näide sellisest inimõiguste uurimisest, mille korral teadustöö arvestas ülal kirjeldatud raame, on Vicki Squire'i *et al.* projekt, mille käigus uuriti, kuidas rändajad (*people on the move*) mõtestavad rännet.[30](#) Uurijad otsustasid loobuda selliste terminite nagu *migrant*, *põgenik* ja *varjupaigataotleja* kasutamisest, et teadustöö käigus oleks võimalik valitsuste kasutatavaid kategooriaid vaidlustada. Selle asemel rääkisid nad ebakindlates oludes rändavatest inimestest, rändajatest ja ebakindlast rändest, et paremini osutada olukorra prekaarsusele.[31](#) Selline lähenemine aitab kontekstitundlikumalt mõtestada, mida ühe või teise rändekogemuse saanud inimesed mõtleavad.[32](#) Taoline lähenemine, mille korral pole mitte ainult põhjalikult kaalutud, milliseid väljendeid kasutada ja kuidas need võivad uuringus osalejate elu mõjutada, vaid on ka osalejate teadmistesse tõsiselt suhtunud ja nendega uurimistöö käigus võimalikult palju koostööd tehtud, avaldab domineerivale diskursusele – Euroopa migratsiooni kriis ja sellega kaasnev oht Euroopale – raputavat mõju. Squire'i *et al.* kriitiline lähenemine võimaldas (julgeoleku)ohu, arvnäitajate ja inimeste ohvrirolli asemel keskenduda rändajate lugudele, sellele, kuidas tohtu ebakindlus sunnib inimesi üldse rännet ette võtma. Tuues oma lugude kaudu esile, kui ebainimlikult neid rände eri etappidel on koheldud, teevad rändajad ka poliitilisi sedastusi, et neid koheldaks austuse ja inimväarikusega.[33](#) Erinevalt kriisinarratiivi kiireloomulisusest, hädaolukorrast ja tavapärase katkestusest, toovad need lood esile ebakindluse püsivuse: ebakindluse eest põgenejad on kogu oma teekonna

vältel endiselt ebakindluse ja ebainimlike olude meelevaldas.³⁴ Sel viisil toimetades tunnistab uurimisrühm nii oma teoreetiliste lähtekohtade kui ka teadmusloome protsessi olulisust uurimistöökontekstis. Nad lasevad ebakindlates oludes liikuvatel inimestel endil nendega toimuvat mõtestada, sealjuures käsitledes seda kui otsest tagasisidet Euroopa Liidu poliitikale.

Võtmaks kokku põhjused, miks peaks inimõiguste uurimine ajama juured kriitiliste teooriate (ka kriitiliste tegevuste ja võtete) keskmesse, tsiteerigem Donna Haraway mõtet, mille ta võttis üle Briti sotsiaalanthropoloogilt Marilyn Strathernilt: „On oluline, milliseid ideid me kasutame, et mõelda nende abil teistest ideedest [...], on oluline, milliseid asju me kasutame, et mõelda nende abil teistest asjadest [...], on oluline, millised lood loovad maailmu, millised maailmad loovad lugusid.“³⁵

- ¹Eelkõige Aradau, C., Huysmans, J. Critical Methods in International Relations: The Politics of Techniques, Devices and Acts. – European Journal of International Relations, 2014/20 (3), lk 596–619; Salter, M., Mutlu, C. (toim). Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction. Routledge 2013.
- ²Head ülevaated tõlgendava ja positivistliku metodoloogia erisustest: Kurowska, X. Interpretive Scholarship in Contemporary International Relations. – Teoria Polityki 2020/4, lk 93–107; Yanow, D., Schwartz-Shea, P. (toim). Interpretation and Method: Empirical Research Methods and the Interpretive Turn. M. E. Sharpe 2006.
- ³Eriti hästi on teadmusloome poliitikat kirjeldanud Shilliam, kelle sõnul on ühel tõlgendussuhtes oleval rühmal võim (power) mitte hinnata teise rühma kogemuste selgitusi, pidades nende teaduslikkust ebapiisavaks. Vt Shilliam, R. „Open the Gates Mek We Repatriate“: Caribbean Slavery, Constructivism, and Hermeneutic Tensions. – International Theory, 2014/6, lk 352; Collins, P. H. Black Feminist Thought. Routledge 2009.
- ⁴Harding, S. Whose Science? Whose Knowledge? Thinking from Women’s Lives. Cornell University Press 1991; Collins, P. H., eriti 11. ptk; Vettese, T. Sexism in the Academy Women’s narrowing path to tenure. N+ 1 Magazine, 2019 – <https://nplusonemag.com/issue-34/essays/sexism-in-the-academy/> (17.11.2021). Tendayi Sithole’i teos näitab, kuidas inimese kategooria on alati – olenemata universaalsusele apelleerimisest – toiminud nii, et teatud inimesi on dehumaniseeritud. Pöördudes kirjutajate poole, kes on leidnud end n-ö väljaspool inimese universaalset kategooriat, arutleb ta, kuidas lõpetada selline inimese kategooria mõtestamine, mille korral teatud inimesi dehumaniseeritakse. Sithole, T., lk 30–62.

- [5](#)Çubukçu, A. For the Love of Humanity: The World Tribunal on Iraq. University of Pennsylvania Press 2018; Jadaliyya, Çubukçu, A. Jadaliyya in conversation with Ayça Çubukçu. Jadaliyya, 2018. – <https://www.jadaliyya.com/Details/38236> (17.11.2021).
- [6](#)Çubukçu, A. For the Love of Humanity: The World Tribunal on Iraq. University of Pennsylvania Press 2018.
- [7](#)Pineda, E. Seeing Like an Activist: Civil Disobedience and the Civil Rights Movement. Oxford University Press 2021; Joseph-Salisbury, R., Connelly, L. Anti-Racist Scholar-Activism. Manchester University Press 2021; Lennox, C., Yıldız, Y. Y. Activist Scholarship in Human Rights. – The International Journal of Human Rights, 2020/24 (1), lk 4–27.
- [8](#)Butler, J. Frames of War: When is Life Grievable? Verso 2010, eriti sissejuhatus ja 1.–2. ptk.
- [9](#)Vt nt Askin, K. D. Treatment of sexual violence in Armed Conflicts: A Historical Perspective and the Way Forward. – de Brouwer, A. M. et al. (toim). Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches. Suurbritannia: Intersentia 2013; Nesiah, V. Missionary Zeal for a Secular Mission: Bringing Gender to Transitional Justice and Redemption to Feminism. – Kouvo, S., Pearson, Z. (toim). Feminist Perspectives on Contemporary International Law: between resistance and compliance? Oxford: Hart Publishing 2011; Bell, C., O'Rourke, C. Does Feminism Need a Theory of Transitional Justice? An Introductory Essay. – International Journal of Transitional Justice 2007/1; Ní Aoláin, F. Transformative Gender Justice? – Gready, P., Robins, S. (toim). From Transitional to Transformative Justice. Suurbritannia: Cambridge University Press 2019.
- [10](#)Kurvet-Käosaar, L. „Other Things Happened to Women“: World War Two, Violence, and National Identity in a Sound of the Past by Käbi Laretei and A Woman in Amber by Agate Nesaule. – Journal of Baltic Studies, 2003/3, lk 313–331; Kirss, T. Survivorship and the Eastern Exile: Estonian Women's Life Narratives of the 1941 and 1949 Siberia. – Journal of Baltic Studies, 2005/1, lk 13–38.
- [11](#)Stiver, S. et al. (toim). Carrying Linda's Stones: An Anthology of Estonian Women's Life Stories. Tallinn University Press 2006, lk 550–551.
- [12](#)Stiver, S. et al. (toim). Carrying Linda's Stones, lk 525–582.
- [13](#)Aradau, C., Huysmans, J. Critical Methods in International Relations, lk 13–14.
- [14](#)Aradau, C., Huysmans, J. Critical Methods in International Relations, lk 16. Vt ka Vivian M. May ülevaadet Anna Julia Cooperi epistemoloogilisest sedastusest,

mis oli kallutatud marginaliseeritud elude ja summutatud häälte poole, sest mitmed vägivaldsed süsteemid, nagu orjandus, elavad edasi oleviku materiaalsetes ja epistemoloogilistes struktuurides. May, V. M. Anna Julia Cooper on Slavery's Afterlife: Can International Thought „Hear“ Her „Muffled“ Voice and Ideas? – Owens, P., Rietzler, K. (toim). Women's International Thought: A New History. Cambridge University Press 2021, lk 41–48.

- [15](#)Väga hea arutelu, mis katab põhjalikult kriitiliste metodoloogiate raputavat potentsiaali: Aradau, C., Huysmans, J., lk 14–17.
- [16](#)Tickner, A. B. 2013. Core, Periphery and (Neo)imperialist International Relations. – European Journal of International Relations, 2013/19 (3), lk 631; Tilley, L. Resisting Piratic Method by Doing Research Otherwise. – Sociology, 2017/51 (1), lk 27.
- [17](#)Tilley, L., lk 27–42; Collins, P. H., 11. ptk. Üks oluline termin, mida kasutatakse selle protsessi eetilise ja poliitilise laetuse kirjeldamiseks, on „episteemiline vägivald“. See viitab kahju või ebaõigluse vormile, mis tuleneb teatud inimrühmade vaigistamisest. Squire, V., Perkowski, N., Stevens, D., Vaughan-Williams, N. Reclaiming Migration: Voices from Europe's 'Migrant Crisis'. Manchester University Press 2021, lk 48. Fricker ja Dotson räägivad lähemalt erinevatest episteemilise ebaõigluse liikidest: Fricker, M. Epistemic Injustice: Power and The Ethics of Knowing. Oxford University Press 2007; Dotson, K. Tracking Epistemic Violence, Tracking Practices of Silencing. – Hypatia, 2011/2, lk 236–257.
- [18](#)Edkins, J. Change and the Politics of Certainty. Manchester University Press 2019, lk 33.
- [19](#)Haslanger, S. Resisting Reality: Social Construction and Social Critique. Oxford University Press 2012, lk 12.
- [20](#)Haslanger, S. Doing Justice to the Social: Sally Haslanger in conversation with Jana Bacevic. Philosopher Spring seminar series 2021. – <https://www.youtube.com/watch?v=wOYp5MgtaLw> (18.11.2021); Haslanger, S. Resisting Reality, lk 12; Bhandar, B., Ziadah, R. (toim). Revolutionary Feminisms: Conversations on Collective Action and Radical Thought. Verso 2020; Sultana, F. Justice. – Agnew, J. et al. (toim). The Wiley Blackwell Companion to Political Geography. Wiley-Blackwell 2015, lk 127–140.
- [21](#)Etherington, K. Becoming a Reflexive Researcher. Jessica Kingsley Publishers 2004, lk 27; Ackerly, B., True, J. Reflexivity in Practice: Power and Ethics in Feminist Research on International Relations. – International Studies Review, 2008/4, lk 693–707; Ackerly, B., Stern, M., True, J. (toim). Feminist

Methodologies for International Relations. Cambridge University Press 2006.

- [22](#) Etherington, K. Becoming a Reflexive Researcher, lk 32.
- [23](#) Ibid, lk 32.
- [24](#) Ibid, lk 27.
- [25](#) Crenshaw, K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. – University of Chicago Legal Forum 1989/1.
- [26](#) Sultana, F. Justice, lk 136.
- [27](#) Kurki, M. International Relations in a Relational Universe. Oxford University Press 2020; Trownsell, T. A., et al. Differing about Difference: Relational IR from around the World. – International Studies Perspectives, 2021/1, lk 25–64; Tickner, A. B., Querejazu, A. Weaving Worlds: Cosmopraxis as Relational Sensibility. – International Studies Review, 2021/2, lk 391–40; Hobson, J. M., Sajed, A. Navigating Beyond the Eurofetishist Frontier of Critical IR Theory: Exploring the Complex Landscapes of Non-Western Agency. – International Studies Review, 2017/4, lk 547–572.
- [28](#) Bendix, D., Müller, F., Ziai, A. (toim). Beyond the Master's Tools?: Decolonizing Knowledge Orders, Research Methods and Teaching. Rowman & Littlefield Publishers 2020; Browne, V., Danely, J., Rosenow, D. Vulnerability and the Politics of Care: Transdisciplinary Dialogues. – Browne, V., Danely, J., Rosenow, D. et al. (toim). Vulnerability and the Politics of Care: Transdisciplinary Dialogues, Oxford University Press 2021, lk 1–30; Tuhiwai Smith, L. Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples. Zed Books 2012.
- [29](#) Rutazibwa, O. U. Hidden in Plain Sight: Coloniality, Capitalism and Race/ism as Far as the Eye Can See. – Millennium, 2020/2, lk 240.
- [30](#) Squire, V., Perkowski, N., Stevens, D., Vaughan-Williams, N. Reclaiming Migration.
- [31](#) Squire, V., Perkowski, N., Stevens, D., Vaughan-Williams, N. Reclaiming Migration, lk 14–15.
- [32](#) Hea kriitiline ülevaade visuaalidest, mis loodi Lääne ajakirjanduses ebakindlates tingimustes liikuvatest inimestest: Chouliaraki, L., Stolić, T. Photojournalism as Political Encounter: Western News Photography in the 2015 Migration “Crisis”. – Visual Communication, 2019/3, lk 311–331.
- [33](#) Squire, V., Perkowski, N., Stevens, D., Vaughan-Williams, N. Reclaiming Migration, vt sissejuhatust ja 2. ptk.

- [34](#) Squire, V., Perkowski, N., Stevens, D., Vaughan-Williams, N. Reclaiming Migration, vt sissejuhatust ja 2. ptk.
- [35](#) Haraway, D. J. Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene. Duke University Press 2016, lk 12.